

भूगोल व कृषी

Workbook

घटकनिहाय सराव प्रश्नसंच

PRITHVI®
P u b l i c a t i o n

भूगोल व कृषी : Workbook
घटकनिहाय सराव प्रश्नसंच

© पृथ्वी पब्लिकेशन

प्रकाशक

'पृथ्वी पब्लिकेशन', 1536,
सदाशिव पेठ, पुणे. 411030

☎ : 8390554161

मुखपृष्ठ मांडणी

रसिका सागवेकर

मांडणी

अपूर्वा शिंदे

मुद्रितशोधन

प्रज्ञा भोसले

वितरण व्यवस्था

☎ : 8390554161

अभिप्राय, सूचना व मागणीसाठी संपर्क

☎ : 8390554161

✉ : admin@prithvi.net.in

मूल्य

₹ १३०/-

या पुस्तकातील मजकुराचे कायदेशीर हक्क कॉपीराईट कायदानुसार प्रकाशकाकडे आहेत. या मजकुराचे कोणत्याही स्वरूपात पुनर्मुद्रण करण्यासाठी प्रकाशकाची परवानगी आवश्यक आहे. सदर बाबीचे उल्लंघन झाल्यास कॉपीराईट कायदानुसार कारवाई करण्यात येईल.

या पुस्तकातील मजकूर व माहिती विविध स्रोतांमधून घेण्यात आली आहे. हा मजकूर व माहिती जास्तीत जास्त अचूक ठेवण्याचा प्रयत्न प्रकाशकाने केला आहे. तरीदेखील त्यामध्ये कालसापेक्ष व स्थलसापेक्ष बदल होऊ शकतात. या पुस्तकातील मजकूर व माहिती यामुळे होणाऱ्या नुकसानीस प्रकाशक जबाबदार राहणार नाहीत.

अनुक्रमणिका

1. सामान्य भूगोल	6
उत्तरे	12
2. प्राकृतिक भूगोल	13
उत्तरे	20
3. भूरूपे	21
उत्तरे	25
4. हवामान - 1	26
उत्तरे	35
5. हवामान - 2	36
उत्तरे	40
6. मानवी भूगोल - 1	41
उत्तरे	48
7. मानवी भूगोल - 2	49
उत्तरे	55
8. महाराष्ट्र - भारत : प्राकृतिक भूगोल	56
उत्तरे	92
9. महाराष्ट्र - भारत : आर्थिक भूगोल	93
उत्तरे	108
10. सुदूर संवेदन, जीआयएस, जीपीएस	109
उत्तरे	115
11. मृदा	116
उत्तरे	121
12. कृषी हवामान, पीक पद्धती	122
उत्तरे	128
13. पिके, पीक पद्धती	129
उत्तरे	133
14. मृदाधूप, मृदा संधारण, पाणलोट क्षेत्र विकास	134
उत्तरे	139
15. जलव्यवस्थापन	140
उत्तरे	146

8. महाराष्ट्र/भारत : प्राकृतिक भूगोल-1

प्र.1. योग्य जोड्या लावा. (बेट-शिखर)

‘अ’ स्तंभ

- अ) उत्तर अंदमान
ब) मध्य अंदमान
क) दक्षिण अंदमान
ड) ग्रेट निकोबार

‘ब’ स्तंभ

- 1) माऊंट थुईल्लर
2) माऊंट डायवोलो
3) सॅडल पीक
4) माऊंट कोयोब

	अ	ब	क	ड
1)	1	2	3	4
2)	3	2	4	1
3)	4	3	2	1
4)	2	4	1	3

प्र.2. शेजारील नकाशातील हिमालयाच्या उपरांगा अभ्यासा. त्यापैकी ‘M’ या इंग्रजी अक्षराने दर्शविलेली रांग कोणती ते पर्यायामधून निवडा.

- 1) लडाख
2) पीरपंजाल
3) झास्कर
4) शिवालिक

प्र.3. पुढीलपैकी कोणकोणत्या नद्या अरबी समुद्रास जाऊन मिळत नाहीत ते पर्यायामधून निवडा.

- अ) झुआरी   ब) लुनी   क) साबरमती
ड) मही   इ) पेरियार नदी   ई) सिंधू

- 1) अ, इ   2) केवळ ब   3) ब, इ   4) अ, ब, इ

प्र.4. खालीलपैकी कोणत्या जोड्या योग्य जुळल्या आहेत ?

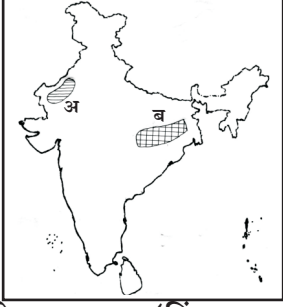
- अ) केरळ किनारपट्टी – लंबवत पश्चिमी व खाजण सरोवरे
ब) कोरोमंडल किनारा – लहान-मोठे त्रिभुज प्रदेश
क) गुजरातचा किनारा – आखाती प्रदेश
ड) कोकण किनारा – एकमुखी नद्या व भूशिरे

- 1) केवळ अ, ड   2) अ, ब, क   3) अ, क   4) वरील सर्व

प्र.5. बंगालच्या उपसागरातील अंदमान व निकोबार ही भारतीय बेटे कोणत्या खाडीमुळे विलग झाली आहेत ?

- 1) नऊ अक्षांश खाडी   2) दशांश खाडी
3) डंकन बोळ   4) आठ अक्षांश खाडी

प्र.6. शेजारील भारताच्या नकाशात छायांकित केलेल्या अ व ब या प्रदेशात प्रामुख्याने कोणत्या प्रकारचे धातू/अधातू खनिज आढळते? अ व ब शी जुळणारा योग्य पर्याय निवडा.

अ	ब
1) अभ्रक	लोहखनिज
2) सोने	कोळसा
3) जिप्सम	कोळसा
4) बॉक्साईट	कोळसा

प्र.7. योग्य जोड्या लावा. (खिंड-राज्य)

अ स्तंभ	ब स्तंभ
अ) शिप्की-ला खिंड	1) हिमाचल प्रदेश
ब) मिनटाका खिंड	2) सिक्कीम
क) लिपुलेख खिंड	3) जम्मू -काश्मीर
ड) नथु-ला खिंड	4) उत्तराखंड

	अ	ब	क	ड
1)	1	3	4	2
2)	4	3	1	2
3)	2	4	3	1
4)	3	4	1	2

प्र.8. भारतीय प्रमाणवेळ रेखावृत्त (Indian Standard Meridian) $82^{\circ}30'$ पूर्व हे खालीलपैकी कोणत्या राज्यातून जात नाही?

अ) मध्य प्रदेश	ब) उत्तर प्रदेश	क) तेलंगाणा	ड) छत्तीसगढ
इ) ओडिशा	ई) आंध्र प्रदेश	फ) महाराष्ट्र	
1) अ, फ	2) इ, ई	3) केवळ फ	4) क, फ

प्र.9. शेजारील ईशान्य भारताच्या नकाशात तेथील टेकड्या अ, ब, क, ड अक्षरांनी दर्शविल्या आहेत. त्यांचा ड-क-ब-अ असा योग्य क्रम पर्यायांमधून निवडा.

- 1) लुशाई - नागा - पतकोई बुम - दाप्ला
- 2) दाप्ला - नागा - पतकोई बुम - लुशाई
- 3) पतकोई बुम - लुशाई - नागा - दाप्ला
- 4) लुशाई - नागा - दाप्ला - पतकोई बुम

10. सुदूर संवेदन, जीआयएस, जीपीएस

प्र.1. मिश्र भूमी उपयोजनासंबंधीचे नकाशे तयार करताना वापरले जाणारे रंग व क्षेत्र यांची अयोग्य जोडी ओळखा.

अ) लालरंग-निवासी क्षेत्र

ब) निळारंग - व्यावसायिक क्षेत्र

क) पिवळा रंग - कृषी क्षेत्र

ड) हिरवा रंग- वनक्षेत्र

1) केवळ अ

2) ब, क

3) क, ड

4) यापैकी नाही

प्र.2. पुढील विधाने विचारात घ्या.

विधान : अ) दूरसंवेदन प्रतिमा प्राप्त करण्यासाठी वातावरणीय गवाक्षे वापरली जातात.

कारण: ब) यामध्ये ऊर्जेचे जास्त संक्रमण होणाऱ्या तरंगलांबी विभागाचा समावेश असतो.

1) विधान अ बरोबर असून कारण ब हे त्याचे योग्य स्पष्टीकरण आहे.

2) विधान अ चूक असून कारण ब योग्य आहे.

3) विधान अ व कारण ब दोन्ही चूक आहे.

4) विधान अ बरोबर असून कारण ब चूक आहे.

प्र.3. पुढील विधाने विचारात घ्या.

अ) क्षेत्रघनी पद्धती (Choropleth method) ही वितरणात्मक नकाशे तयार करण्याची पद्धती आहे.

ब) क्षेत्रघनी पद्धती (Choropleth method) मध्ये भौगोलिक घटकांची आकडेवारी छाया किंवा छटांनी दाखवली जाते.

1) विधान अ, ब दोन्ही बरोबर

2) विधान अ, ब दोन्ही चूक

3) विधान अ बरोबर ब चूक

4) विधान अ चूक ब बरोबर

प्र.4. दूरसंवेदनात प्रतिमा तंत्रज्ञानामध्ये (Imaging Technologies) मध्ये खालीलपैकी कोणत्या तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो ?

अ) अवरक्त किरण (Infrared rays)

ब) डॉप्लर परिणाम (Doppler)

क) संश्लिष्ट छिद्र रडार (Synthetic Aperture Radar- SAR)

1) अ, ब

2) अ, ब, क

3) केवळ अ

4) ब, क

प्र.5. खालील विधाने विचारात घ्या व योग्य विधान पर्याय निवडा.

अ) हवाई प्रकाश चित्रणामध्ये मंचा(Platform)ची उंची स्थिर असणे आवश्यक असते.

ब) हवाई प्रकाश चित्रणामध्ये खंडित प्रतिमांचा समावेश होतो.

क) दूर संवेदनामध्ये केवळ अखंडित प्रतिमांचा समावेश होतो.

1) अ, ब, क

2) केवळ अ

3) ब, क

4) अ, ब

- प्र.6. जी-टूरनॅकॉन (G-Tournachaon) यांनी 1858 मध्ये सर्वप्रथम बलूनमधून कोणत्या शहराचे छायाचित्र घेतले होते ?
- 1) लंडन   2) न्यूयॉर्क   3) हेग   4) पॅरिस
- प्र.7. विद्युत चुंबकीय संवेदकामधील होणारे बदल नोंदविण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या चौकट प्रणाली संवेदका (Framing System Sensor) मधील कॅमेऱ्याच्या साहाय्याने खालीलपैकी कोणत्या प्रतिमा प्राप्त केल्या जातात ?
- 1) कृष्णधवल प्रकाशचित्र (Black and White Photography)
2) वर्णांक प्रतिक्रम प्रकाशचित्र (Colour Reversal Photography)
3) अवरक्त वर्णांक प्रकाशचित्र (Infrared Colour Photography)
4) वरील सर्व
- प्र.8. भारताच्या मंगळयानाने यशस्वीपणे मंगळाच्या कक्षमध्ये कोणत्या दिवशी प्रवेश केला होता ?
- 1) 17 सप्टेंबर 2014   2) 22 सप्टेंबर 2014
3) 24 सप्टेंबर 2014   4) 16 सप्टेंबर 2014
- प्र.9. बहुवर्णपटलीय संवेदन प्रणाली (MSS Bands) मध्ये हवाई छायाचित्रणासाठी कॅमेऱ्यामधील भिंगासमोर कोणत्या रंगाच्या गाळण्या (Fillers) वापरल्या जातात ?
- 1) पिवळ्या   2) लाल   3) निळ्या   4) 1 व 2
- प्र.10. संवेदन रंगीत फिल्मवर अवरक्त ऊर्जेच्या (Infrared Energy) विविध गाळण्यांचा (Fillers) उपयोग करून जे चित्र/प्रतिमा प्राप्त होते, अशा प्रतिमेला कोणत्या नावाने ओळखले जाते ?
- अ) मिथ्या रंग संमिश्र प्रतिमा (false colour composite Image)
ब) रंगीत छायाचित्र (colour photography)
- 1) अ, ब दोन्ही   2) केवळ अ   3) केवळ ब   4) अ, ब दोन्ही नाही.
- प्र.11. GIS प्रणालीमध्ये मिळालेल्या माहितीची हाताळणी करताना कार्टोग्राफी (नकाशास्त्रीय) कार्ये केली जातात या कार्यामध्ये कोणत्या बाबींचा समावेश होतो ?
- 1) प्रमाण बदल   2) प्रक्षेपण बदल   3) नकाशा सौंदर्यवर्धन   4) वरील सर्व
- प्र.12. जागतिक स्तरावर 1983 नंतर GPS प्रणाली एक उपयुक्त साधन म्हणून कोणत्या कार्यासाठी मुक्त करण्यात आले ?
- 1) नकाशा निर्मिती व सर्वेक्षण   2) वाणिज्य-व्यापार
3) वैज्ञानिक संशोधन   4) वरील सर्व
- प्र.13. नकाशाशास्त्रीय कार्ये (Cartographic functions) हे GIS चे प्रमुख कार्य असून यामध्ये नकाशा सौंदर्यवर्धन (Map Embellishment) मध्ये कोणत्या नोंदीचा समावेश होतो ?
- अ) मथळ/शीर्षक
ब) उत्तरबिंदू (North Point)
क) संकेत सूची (Legend)
- 1) अ, ब   2) ब, क   3) अ, ब, क   4) यापैकी नाही.

12. कृषी हवामान, पीक पद्धती

- प्र.1. रायझोबियमद्वारा होणारे नत्र स्थिरीकरण कमी होण्यास अथवा नगण्य होण्यास पुढीलपैकी कोणते घटक कारणीभूत आहेत ?
- अ) मृदेचा सामू
ब) नायट्रोजनचे कमी प्रमाण
क) फॉस्फरचे जास्त प्रमाण
ड) दलदल (Water logging)
- 1) फक्त अ
2) अ व ड
3) अ, ब, क, ड
4) अ, ब, ड
- प्र.2. खालीलपैकी कोणते नत्र स्थिर करणारे निल-हरित शेवाळ (BGA) आहेत ?
- अ) अँनाबिना
ब) बायजेरिंकिया
क) नॉस्टॉक
ड) अझोला
- 1) अ आणि ब
2) अ आणि क
3) अ, ब, क
4) अ, ब, क, ड
- प्र.3. पुढीलपैकी अयोग्य जोडी ओळखा.
पोषकद्रव्य (Nutrient)	स्रोत (Source)
अ) नायट्रोजन :	सॅद्रिय द्रव्य (Organic matter)
ब) मॉलिब्डेनम (Mo) :	ओलिविन (Olivine)
क) फॉस्फरस :	पायराईट
- 1) फक्त ब
2) फक्त ब आणि क
3) फक्त क
4) यापैकी नाही.
- प्र.4. पुढील विधानांपैकी योग्य विधान/ने निवडा.
- अ) पालाशच्या (K) कमतरतेमुळे पानांच्या कडा तांबट होतात.
ब) मँगनीजच्या कमतरतेमुळे पानांच्या शिरा पिवळ्या पडतात.
- 1) फक्त अ
2) फक्त ब
3) अ, ब
4) यापैकी नाही
- प्र.5. वनस्पती वाढीसाठी आवश्यक सूक्ष्म मूलद्रव्य कोणते ?
- 1) कॅल्शियम
2) बोरॉन
3) मॅग्नेशियम
4) पालाश
- प्र.6. पुढील विधानांपैकी योग्य विधान/ने निवडा.
- अ) उच्च तापमानामुळे वनस्पतींच्या अंकुर व मुळांमध्ये अमिनो अॅसिडचे प्रमाण वाढते.
ब) बहुतांश पिकांची वाढ 15 ते 30°C या तापमानादरम्यान चांगली होते.
- 1) फक्त अ
2) फक्त ब
3) अ, ब
4) यापैकी नाही.
- प्र.7. खालीलपैकी कोणत्या गटातील सर्व पिके ही “दीर्घ दिन पिके” (Long day plants) आहेत ?
- 1) गहू, तांदूळ, मका
2) तांदूळ, मका, ज्वारी
3) गहू, जव (Barley), ओट
4) सूर्यफूल, कपाशी, टोमॅटो
- प्र.8. भातामध्ये खैरा नावाचा रोग खालीलपैकी कोणत्या मूलद्रव्याच्या कमतरतेमुळे होतो ?
- 1) तांबे
2) जस्त
3) मॉलिब्डेनम
4) बोरॉन

प्र.9. पुढीलपैकी योग्य जोडी ओळखा.

अ) नियंत्रित स्वरूपात विरघळणारे खत : नायट्रापायरिन (nitrapyrin)

ब) फॉस्फेटिक खते : बेसिक स्लॅग

क) नायट्रिफिकेशन प्रतिबंधक : IBDU

1) वरील सर्व 2) फक्त अ, ब 3) फक्त ब 4) फक्त अ

प्र.10. खालीलपैकी कोणते पोषणद्रव्य वनस्पतींना हरितद्रव्य तसेच कर्बोदके तयार करण्यात मदत करतात. त्याचबरोबर वनस्पतींच्या विविध जैव-रासायनिक (Biochemical) प्रक्रियांमध्ये उत्प्रेरक म्हणून कार्य करतात ?

1) मॉलिब्डेनम (Mo) 2) जस्त (Zn) 3) गंधक (sulphur) 4) लोह (iron)

प्र.11. शेंगावर्गीय हरित पिकांद्वारे (Leguminous green manure corps) केले जाणारे नत्र स्थिरीकरण..... खतांद्वारे वाढविता येते.

1) सेंद्रिय खते 2) फॉस्फेटिक खते 3) युरिया आधारित खते 4) पोटॅशियम खते.

प्र.12. नीलहरित शेवाळाद्वारे (Blue Green Algae) ..... इतके किलोग्रॅम प्रतिहेक्टर नत्र स्थिर केले जाते.

1) 20 ते 30 Kg N/ha 2) 15 ते 45 Kg N/ha 3) 12 ते 35 Kg N/ha 4) 17 ते 30 Kg N/ha

प्र.13. जस्ताची (Zn) कमतरता साधारणतः कोणत्या प्रकारच्या जमिनीत आढळते ?

1) अॅसिडीक जमिनीत 2) सलाईन जमिनीत
3) कॅल्कॅरीअस जमिनीत 4) अल्कलाईन जमिनीत

प्र.14. कृषी हवामान विभाग तीनशी संबंधित असणारे अयोग्य विधान ओळखा.

1) सह्याद्री घाटमाथ्याचा प्रदेश 2) पर्जन्याचे प्रमाण 3100 मिमी ते 5100 मिमी
3) प्रमुख पीक - भात व नाचणी 4) राज्यातील अतिजास्त पावसाचा प्रदेश आहे.

प्र.15. अरनाॅन यांच्या मते, 16 अन्नद्रव्ये वनस्पतींच्या निकोप वाढीसाठी गरजेची आहेत. त्यापैकी काही अन्नद्रव्ये (nutrient) पुढीलपैकी कोणती ?

अ) कार्बन ब) बोरॉन क) सोडियम

ड) हायड्रोजन इ) ऑक्सिजन

1) अ, ब, क, ड, इ 2) अ, ड, इ 3) अ, ब, ड, इ 4) अ आणि इ फक्त

प्र.16. पुढील विधानांपैकी योग्य विधान/ ने निवडा.

अ) p^H 6.5 ते 7.5 दरम्यान फॉस्फरस पोषणद्रव्याची उपलब्धता सर्वाधिक असते.

ब) Fe, Mn, Cu यांची उपलब्धता अल्कलीयुक्त मृदेत सर्वाधिक असते.

1) फक्त अ 2) फक्त ब 3) अ, ब 4) यापैकी नाही.

प्र.17. पुढील कोणते लघुदिन पीक (Short day crop) नाही ?

अ) भात ब) ज्वारी क) गहू ड) मका

1) फक्त अ 2) फक्त क 3) अ आणि ड 4) यापैकी नाही.

15. जलव्यवस्थापन

- प्र.1. .... पेक्षा जास्त बोरॉनचे पाण्यातील प्रमाण पिकांसाठी घातक असते.
1) 2 ppm   2) 5 ppm   3) 3 ppm   4) 1 ppm
- प्र.2. खालीलपैकी कोणते मृदेमधील पाण्याच्या हालचालीचे प्रकार आहेत ?
अ) संपृक्त (Saturated flow)
ब) असंपृक्त (Unsaturated flow)
क) वाफेच्या स्वरूपात (Vapour movement)
1) फक्त अ   2) अ आणि ब   3) फक्त ब   4) अ, ब, क
- प्र.3. एक क्युसेक पाण्याचा प्रवाह म्हणजे सुमारे ..... लीटर प्रति सेकंद होय.
1) 25 lit/sec   2) 26 lit/sec   3) 28 lit/sec   4) 30 lit/sec
- प्र.4. तुषार सिंचनासंबंधी पुढीलपैकी योग्य विधान/ने निवडा.
अ) फवारा सिंचनामध्ये तोटीजवळ पाण्याचा दाब सुमारे 3 किलोग्रॅम दर चौ.सेमी असणे आवश्यक आहे.
ब) भारी (Heavy) चिकणमातीच्या जमिनीसाठी ही पद्धत अत्यंत उपयुक्त आहे.
1) फक्त अ   2) फक्त ब   3) अ, ब   4) यापैकी नाही
- प्र.5. अवर्षण भागात खालीलपैकी कोणत्या पिकांतील पानांपासून होणारे बाष्पोपर्णात्सर्जन रोखण्यासाठी प्रतिरोधक म्हणून काम करतात ?
अ) फिनाईल मरक्युरिक अॅसिटेक (PMA)   ब) केओलिन (KAOLIN)
क) 2, 4 D   ड) फ्लुक्लोरेलिन
1) अ आणि क   2) अ, ब, क, ड
3) अ, ब   4) अ आणि ड
- प्र.6. सिंचन आयोगाने 1972 मध्ये अंदाज केलेला एकूण वार्षिक भूपृष्ठीय जलप्रवाह (Total annual surface water and flow) ..... हा होय.
1) 115 दशलक्ष हेक्टर मीटर   2) 165 दशलक्ष हेक्टर मीटर
3) 77 दशलक्ष हेक्टर मीटर   4) 180 दशलक्ष हेक्टर मीटर
- प्र.7. 1959 साली महाराष्ट्र अभियांत्रिकी संशोधन संस्था (मेरी) ची स्थापना ..... येथे करण्यात आली.
1) औरंगाबाद   2) नाशिक
3) पुणे   4) मुंबई
- प्र.8. पाण्याला अडवून जमिनीत मुरण्यासाठी कमी पावसाच्या भागात साधारणतः 3% पर्यंत उताराच्या जमिनीवर ..... वाफे/वरंबे करतात.
1) समपातळीतील वरंबे   2) ढाळीचे वरंबे
3) बंदिस्त वाफे   4) यापैकी नाही.